

Udział prawników poznańskich w pracach Komisji Kodyfikacyjnej RP nad ujednoczeniem prawa prywatnego w latach 1919–1939

Wprowadzenie

W 2013 r. mija 80. rocznica powstania Kodeksu zobowiązań – aktu prawnego, który wciąż wskazuje się jako największe osiągnięcie polskiego prawoznawstwa, przynajmniej na gruncie prawa prywatnego. Przy tej okazji warto podjąć refleksję nad fenomenem powstania tego znakomitego dzieła. Fenomenem, bo przecież kodeks ten powstał w nieporównywalnie trudniejszych warunkach niż rzeczywistość dzisiejszego prawodawcy – nie tylko ze względu na okoliczność obowiązywania na terytorium RP wielu systemów prawnych, lecz także choćby przez wzgląd na geopolityczne przeciwności czy finansowe trudności państwa po odzyskaniu niepodległości. Oczywiście współczesne wyzwania, jak na przykład dynamika społecznych przemian, na które prawo powinno reagować, również są zjawiskiem bez precedensu. Jednak właśnie w tym kontekście użyteczność badań nad doświadczeniami twórców prawa w II RP jest szczególnie widoczna – wszak pamiętać należy, że pytanie „jak tworzyć dobre prawo?” jest immanentnie związane z działalnością każdego prawodawcy, który bez względu na epokę staje w obliczu wyzwań właściwych swoim czasom. Sięganie do

dorobku poprzednich pokoleń prawników w każdym czasie jest potrzebne, jako że podstawowe pytania, z jakimi zmagają się tworzący, ale i stosujący prawo, w swej istocie pozostają niezmiennie.

Na przestrzeni ośmiu dekad, jakie mijają właśnie od ukończenia prac nad ujednostajnionym polskim prawem zobowiązań, europejską literaturę prawniczą wzbogaciło wiele cennych opracowań poddających analizie zarówno normatywne rozwiązania przyjęte w Kodeksie zobowiązań, jak i proces powstawania tego dzieła. Z uwagi na poruszaną w niniejszym artykule problematykę prezentowane spostrzeżenia będą opierać się na publikacjach zaliczanych do drugiej z wymienionych grup¹. Wśród nich wymienić należy przede wszystkim: począwszy od materiałów przedwojennych, m.in. artykuły Franciszka Xawerego Fiericha, Henriego Capitanta czy Emila Stanisława Rappaporta, przez późniejsze opracowania Zbigniewa Radwańskiego, Katarzyny Sójki-Zielińskiej, Stanisława Grodzkiego, po najnowsze Leonarda Górnickiego oraz Adama Redzika. Ze względu na wskazane w tytule ograniczenie pola zainteresowania – do wkładu w ujednoczenie polskiego prawa prywat-

¹ Zob. F.X. Fierich, *Unifikacja ustawodawstwa*, [w:] M. Dąbrowski (red.), *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa 1918–1928*, Kraków–Warszawa 1928, s. 263–274; E.S. Rappaport, *Z Komisji Kodyfikacyjnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1929, pierwsze półrocze, s. 298–303; Z. Radwański, *Kształtowanie się polskiego systemu prawnego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1969, t. XXI, z. 1, s. 32–47; K. Sójka-Zielińska, *Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1975, t. XXVII, z. 2, s. 271–280; S. Grodzki, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1981, t. XXXII, z. 1, s. 47–81; tenże, *Prace nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919–1947)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1992, z. 1–4, s. 9–56; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Wrocław 2000; A. Redzik, *Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, Warszawa 2009; tenże, *Komisja tworzenia dobrego prawa*, „Palestra” 2009, z. 9–12, s. 161–163; K. Krasowski, *Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939*, Poznań 2006; A. Gulczyński, *Prawo na Zamku: Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w dawnej rezydencji cesarskiej*, Poznań 2009; tenże (red.), *Wielkopoleanie XX wieku*, Poznań 2001.

nego prawników poznańskich² – wymienić należy także opracowania Krzysztofa Krasowskiego oraz Andrzeja Gulczyńskiego. O ile jednak działalność Komisji Kodyfikacyjnej RP (dalej: KKRP) oraz jej najwybitniejszych członków zostały w zasadzie opisane, to już literatura ujmująca kompleksowo wkład poszczególnych ośrodków prawniczych w tę działalność nie jest tak bogata³.

W związku z tym wydaje się, że wzmożone ostatnio zainteresowanie środowiska naukowego tą problematyką⁴, jakie towarzyszy rocznicy powstania Kodeksu zobowiązań, jest dobrą sposobnością do poruszenia zagadnienia udziału w pracach komisji nad ujednoczeniem prawa prywatnego prawników poznańskich. Oczywiście ze względu na rozległość tematu i ograniczoność miejsca niniejszy artykuł nie może być uznany za opracowanie o charakterze wyczerpującym. Ma on w założeniu autora stanowić szkic systematyzujący podstawowe ustalenia polskiego prawoznawstwa w tym zakresie.

Poznańscy członkowie Komisji Kodyfikacyjnej RP

Podstawowym zadaniem KKRP nie było skodyfikowanie prawa w dzisiejszym znaczeniu. Celem jej działalności było ujednoczenie prawa obowiązującego na terytorium II RP. Chodziło przede wszystkim o zunifikowanie systemu prawnego poprzez dokonanie

² Wprawdzie nie wszyscy opisywani prawnicy, reprezentujący ziemie byłego zaboru pruskiego, wywodzili się z Poznania, to jednak po pewnym czasie tam przenieśli swoje interesy życiowe.

³ W tym kontekście wymienić należy m.in. wskazane już opracowania A. Redzika, w pewnym zakresie K. Krasowskiego oraz P.M. Żukowskiego, *Wychowankowie Uniwersytetu Jagiellońskiego w Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939*, „Palestra” 2009, z. 9–12, s. 164–170, a także W.M. Bartła, *Udział przedstawicieli środowisk akademickich w pracach Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919–1939)*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1990, R. XXIII, s. 175–184.

⁴ Dla przykładu: 11.01.2013 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Kodeks zobowiązań – historia i współczesność”.

syntezy obowiązujących regulacji⁵. Z tego względu niezbędne było uczestnictwo w pracach prawników reprezentujących obszary wszystkich trzech byłych zaborów. Realizację wskazanego celu powierzono KKRP, którą powołano do życia w drodze ustawy przyjętej jednomyślnie przez Sejm 3 czerwca 1919 r. W pierwszym roku działalności do uczestnictwa w pracach wydziału cywilnego KKRP powołano następujących prawników związanych – w różny sposób – z poznańskim środowiskiem prawniczym: Ludwika Cichowicza, Kazimierza Ćwiklińskiego, Jarogniewa Drwęskiego, Wiktoryna Mańkowskiego, Jana Sławskiego oraz jego brata – Stanisława Sławskiego. Do tego grona zaliczyć można także Tadeusza Dziurzyńskiego, który od 1 września 1919 r. był profesorem na Uniwersytecie Poznańskim (dalej: UP). Ze względu jednak na okoliczność, iż funkcję tę pełnił jedynie do 1 października 1920 r., wydaje się stosowne poprzestać jedynie na odnotowaniu tego faktu. Należy wspomnieć także o Witoldzie Prądkońskim, który był wprawdzie członkiem wydziału karnego, lecz uczestniczył również w pracach wydziału cywilnego, m.in. dotyczących prawa spadkowego⁶. Stosunkowo szybko jednak reprezentacja ziem byłego zaboru pruskiego zmniejszyła się. Powołania w ogóle nie przyjął Kazimierz Ćwikliński⁷, a już w 1920 r. z członkostwa zrezygnował Jan Sławski⁸, zaś w kolejnym – Stanisław Sławski. W 1921 r. zmarł Jarogniew Drwęski – prezydent Poznania, natomiast w roku 1926 z powodu problemów zdrowotnych mandat złożył Ludwik Cichowicz. W wyniku zmian w późniejszych latach do grona „kodyfikatorów” włączono jednak innych jeszcze prawników poznańskich, jak niewywodzącego się wprawdzie z Poznania, lecz będącego wówczas profesorem UP Józefa Sułkowskiego (1927), jako członka sekcji prawa handlowego, oraz innego wykładowcę poznańskiego uniwer-

⁵ Por. A. Chełmoński, *Nowe kodeksy*, „Palestra” 1933, s. 691–692; L. Górnicki, op. cit., s. 414.

⁶ Por. L. Górnicki, op. cit., s. 271; A. Redzik, *Prawo prywatne...*, s. 309.

⁷ T. Czaplą jako powód podaje postępującą ślepotę. Zob. tenże, *Ćwikliński, Jan Kazimierz*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej: PSB), t. IV, Kraków 1938, s. 386.

⁸ Jak podaje L. Górnicki, J. Sławski powrócił do KKRP w miejsce Z. Marka. Zob. L. Górnicki, op. cit., s. 113.

sytetu – Bronisława Stelmachowskiego (1929), jako specjalistę z zakresu procedury cywilnej⁹.

Istotną cechą prawników byłej dzielnicy pruskiej był przede wszystkim nieakademicki, praktyczny charakter ich działalności prawniczej przed rokiem 1918, ale również po odzyskaniu niepodległości. W odniesieniu do członków komisji wywodzących się z ziem byłego zaboru pruskiego wynika to głównie z faktu, że przed odzyskaniem niepodległości nie funkcjonował w Poznaniu uniwersytet. Jednakże warto odnotować, że spośród wszystkich wymienionych jedynie Józef Sułkowski nie miał przed rozpoczęciem pracy w KKRK doświadczenia z praktyki adwokackiej, lecz i jemu nie można odmówić „praktycznej wprawy”¹⁰. Zatem „przydatność” prawników poznańskich dla prac KKRK wynikała nie tylko ze stosunkowo najszerzych doświadczeń z prawem obowiązującym w zaborze pruskim, lecz także ze względu na wskazany podstawowy cel działalności – dokonanie syntezy obowiązujących praw, a wobec tej konieczności doświadczenia praktyków były nieocenione¹¹.

Wkład w prace KKRK

Spośród wymienionych najważniejszą rolę w strukturach KKRK w początkowym okresie jej działalności pełnił Ludwik Ci-

⁹ Wprawdzie prawo postępowania cywilnego jest gałęzią prawa publicznego, lecz ze względu na fakt, że dopiero 20.01.1925 r. sekcja postępowania cywilnego została wyodrębniona z wydziału cywilnego, za stosowne uznaję przywołanie w niniejszym artykule działalności wymienianych prawników także na tym polu.

¹⁰ Jak podaje P.M. Żukowski, jeszcze przed rokiem 1919 pracował w starostwie w Białej, Namiestnictwie Galicyjskim we Lwowie, a także pełnił funkcję referenta i kierownika działu pożyczek w Galicyjskim Miejskim Wojennym Zakładzie Kredytowym w Krakowie. Natomiast od 30.08.1919 r. był zatrudniony w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. Zob. tenże, *Sułkowski Józef Felicjan*, [w:] PSB, t. XLV/4, z. 187, Warszawa-Kraków 2009, s. 571.

¹¹ Dość wspomnieć, że jednym z członków komisji, który uznawany jest za jednego z trzech głównych twórców Kodeksu zobowiązań, był praktyk – warszawski adwokat Ludwik Domański.

chowicz. Był on niewątpliwie znakomitym prawnikiem, ale także osobą bardzo zasłużoną dla Wielkopolski¹². Urodzony w Poznaniu w 1857 r., w wieku 29 lat rozpoczął pracę jako adwokat przy Sądzie Okręgowym w rodzinnym mieście, a następnie został mianowany notariuszem przy poznańskim Sądzie Apelacyjnym (dalej: SA). Jak podaje Krzysztof Pol, Cichowiczowi udało się nie tylko przetrwać w prawniczym zawodzie najtrudniejszy okres germanizacyjnej polityki Bismarcka, lecz jego „kancelarie adwokacka i notarialna, w których zatrudniał trzydziestu pracowników, należały do najbardziej wziętych w byłym państwie pruskim. Ich klientelę stanowili przeważnie Polacy”¹³. Stosunkowo niewiele ustalono dotąd na temat zaangażowania Cichowicza w działalność komisji. Wiadomo, że uczestniczył w pracach nad prawem handlowym oraz nad projektami prawa prywatnego międzynarodowego i międzydzielnicowego¹⁴. Od samego powstania KKRK był też członkiem jej prezydium jako wiceprezydent. Jak wspomniano, udział w jej pracach zakończył w 1926 r. Zmarł w 1940 r. w Poznaniu.

Innym prawnikiem związanym ze środowiskiem poznańskim, który także zasiadał w prezydium komisji, był sędzia Wiktoryn Mańkowski. O jego związku z Poznaniem mówić możemy od roku 1919, kiedy to został prezesem Senatu poznańskiego SA. Pochodził z ziemi lwowskiej i tam też rozwijał karierę prawniczą – najpierw jako adwokat, a następnie sędzia w Kołomyi, Sanoku, później we Lwowie jako wiceprezes SA. Był silnie związany z lwowskim środowiskiem prawniczym, w którym cieszył się dużym szacunkiem¹⁵.

¹² Szczególne zasługi dla Wielkopolski związane z prawniczą działalnością L. Cichowicza wiążą się z prowadzonymi przez niego i zakończonymi sukcesem sprawami o własność Fundacji Kórnickiej i Rydzyńskiej.

¹³ Zob. K. Pol, *Ludwik Cichowicz*, „Rzeczpospolita” 1999, <<http://archiwum.rp.pl/arttykul/228543-Ludwik-Cichowicz.html#loginMain>> [dostęp: 17.02.2013].

¹⁴ Por. A. Redzik, *Prawo prywatne...*, s. 299 i 320.

¹⁵ Jak podaje A. Redzik, podczas posiedzenia Rady Wydziału Uniwersytetu Jana Kazimierza, które odbyło się 12.07.1919 r., J. Makarewicz zaproponował W. Mańkowskiego jako kandydata do KKRK. Por. tenże, *Mańkowski Wiktoryn*, [w:] *Słownik biograficzny adwokatów polskich* (dalej: SBAP), t. 2, z. 3–4: M–Ż, Warszawa 2007, s. 360.

Jak podkreśla Leonard Górnicki, miał on bardzo rozległą wiedzę, zaś jego wybitne zdolności kodyfikatorskie znane były już przed I wojną światową¹⁶. Niewątpliwie znacząco wpływał na prace KKRK, w której aż do swej śmierci kierował podsekcją prawa rzeczowego wraz z prawem górnictwem. Był referentem projektu kodeksu postępowania cywilnego, lecz uczestniczył również w pracach wydziału cywilnego nad innymi gałęziami prawa, w tym także nad prawem zobowiązań¹⁷. Niewątpliwie największym jego osiągnięciem była nowelizacja procedury cywilnej obowiązującej na terenie b. zaboru pruskiego. Jak pisał w jego nekrologu poznański sędzia J. Willaume: „był autorem noweli, którą znacznie uprościł postępowanie w sprawach cywilnych dotychczas obowiązujące w województwie poznańskim i pomorskim, a którą to nowelę w państwie niemieckim prawie żywcem przejął”¹⁸. Pracę w poznańskim SA zakończył w maju 1926 r., po czym wrócił do Lwowa, a rok później został wiceprezydentem komisji. Zmarł 28 grudnia 1928 r. we Lwowie.

Spośród wymienionych postaci znacznie większy wpływ na prace KKRK mieli jeszcze profesorowie poznańskiego uniwersytetu: Bronisław Stelmachowski¹⁹ i Józef Sułkowski²⁰. Pierwszy z wymienionych działalność w komisji rozpoczął w 1929 r. i w jej ramach zajmował się głównie prawem procesowym cywilnym, które wykładał na UP, upadłościowym i układowym, ale także prawem zobowiązań (był autorem przepisów wprowadzających Kodeks zobowiązań na terytorium, gdzie obowiązywało prawo niemieckie), prawem rzeczowym czy małżeńskim²¹. Jako największe osiągnięcie Stelmachowskiego należy wskazać pracę nad postępowaniem układowym

¹⁶ L. Górnicki, op. cit., s. 107–108.

¹⁷ W lutym 1924 r. zgłosił uwagi do projektu E. Tilla. Zob. A. Redzik, *Prawo prywatne...*, s. 232.

¹⁸ J. Willaume, *Ś.p. Wiktoryn Mańkowski*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1929, pierwsze półrocze, s. 297.

¹⁹ Obszerny biogram B. Stelmachowskiego: A. Gulczyński, *Stelmachowski Bronisław Antonin*, [w:] SBAP, t. 2, z. 3–4: M–Ż, Warszawa 2007, s. 478–482.

²⁰ Obszerny biogram J.F. Sułkowskiego: P.M. Żukowski, *Sułkowski...*, s. 571–573.

²¹ Jak podaje L. Górnicki, B. Stelmachowski pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego podkomisji prawa majątkowego małżeńskiego. Zob. L. Górnicki, op. cit., s. 113.

– był głównym referentem projektu, który ostatecznie stał się prawem na mocy rozporządzenia Prezydenta RP z 24 września 1934 r. Stelmachowski zginął w czasie wojny, najprawdopodobniej zamordowany w 29 marca 1940 r. w Brześciu.

Józef Sułkowski urodził się w 1892 r. w Wadowicach, zaś po ukończeniu studiów prawniczych w Wiedniu pracował w Galicji i Warszawie. Z Poznaniem związał się w 1921 r., kiedy to z inicjatywy Stanisława Kasznicy podjął pracę w Katedrze Prawa Handlowego i Wekslowego na Wydziale Prawno-Ekonomicznym UP. Pracę w KKRП rozpoczął w 1927 r. i zajmował się głównie prawem handlowym, wekslowym i morskim. Był autorem wielu cennych opracowań na temat unifikacji prawa wekslowego²². Będąc doświadczonym dyplomatą, często reprezentował rząd RP na arenie międzynarodowej, a w kontekście unifikowania prawa prywatnego warto wspomnieć, iż w tej roli brał udział w podpisaniu tzw. konwencji genewskich ujednoczających prawo wekslowe i czekowe. W ramach pracy w KKRП opracował projekt nowelizacji części kodeksu handlowego oraz miał duży wpływ na kształt prawa czekowego. Zmarł w Warszawie w 1968 r.

Pozostali z wymienionych nie odgrywali tak istotnej roli w pracach KKRП. Z powodu rychłej śmierci w działalności komisji nie zapisał się szerzej wybitny poznański adwokat i prezydent Poznania Jarogniew Drwęski. Także w odniesieniu do braci Sławskich (którzy, jak zaznaczono, zrzekli się mandatu) należy stwierdzić, że ich wkład był raczej skromny. Być może byłby większy, gdyby nie wybuch II wojny światowej – po kilku latach bowiem ponownie angażowali się w prace kodyfikacyjne²³.

²² Zob. np.: J. Sułkowski, *W sprawie unifikacji prawa wekslowego i czekowego*, Poznań 1930.

²³ L. Górnicki i A. Redzik podają, że do pracy w KKRП powrócił J. Sławski w 1932 r. Najprawdopodobniej omyłkowo zatem S. Grodziski twierdzi, że w tym roku do prac powrócił S. Sławski, milcząc zarazem na ten temat o Janie. W każdym razie S. Sławski opublikował wiele cenionych opracowań z zakresu prawa morskiego i gospodarczego, co uzasadniałoby jego ponowne włączenie do prac KKRП. Por. L. Górnicki, op. cit., s. 113; A. Redzik, *Prawo prywatne...*, s. 309; S. Grodziski, *Komi-*

Podsumowanie

Udział prawników poznańskich w pracach nad ujednoczeniem polskiego prawa prywatnego z całą pewnością stanowi ciekawy i niezgłębiony jeszcze obszar badawczy. Podobnie zagadnienie udziału poznańskiego środowiska prawniczego w procesie odbudowy państwowości polskiej w latach 1919–1939 może stanowić pole do refleksji. Niewątpliwie powyższe uwagi to jedynie bardzo pobieżny przegląd informacji na ten temat, pomimo i tak mocno zawężonego zakresu wskazanej problematyki. Mam jednak nadzieję, że nawet tak skromny rys okaże się przydatny, a być może stanie się kiedyś przyczynkiem do zgłębienia tego interesującego i jakże ważnego elementu historii poznańskiej palestry.

sja..., s. 79; T. Mukułowski, *Stawski Stanisław*, [w:] SBAP, t. 2, z. 3–4: M–Ż, Warszawa 2007, s. 462–463.